

Schiedam Lange Haven 65

De archeologische begeleiding van de
ontgraving van het souterrain onder
Huis Nolet

P.H.J.I. Ploegaert

BOORrapporten 617

Schiedam Lange Haven 65

De archeologische begeleiding van de ontgraving van het souterrain onder Huis Nolet

P.H.J.I. Ploegaert

Tekeningen: G.F.H.M. Kempenaar

BOORrapporten 617
2017

Bureau Oudheidkundig Onderzoek Rotterdam
Ceintuurbaan 213b
3051 KC Rotterdam

COLOFON

Titel	Schiedam Lange Haven 65. De archeologische begeleiding van de ontgraving van het souterrain onder Huis Nolet.
Status	definitief
Auteur(s)	drs. P.H.J.I. Ploegaert
Tekenaar(s)	G.F.H.M. Kempenaar
Opsteller(s) afbeeldingen	drs. P.H.J.I. Ploegaert
Projectcode	BOORrapporten 617
Projectleider	drs. P.H.J.I. Ploegaert
Projectmedewerker(s)	drs. P.H.J.I. Ploegaert, G.F.H.M. Kempenaar en R.D. van Dijk
Toets Beheer en Beleid	dr. A.V. Schoonhoven

Autorisatie BOOR

Autorisatie bevoegd gezag

drs. M.M. Sier
hoofd Onderzoek en Rapportage

de heer A.G. van Vliet
gemeente Schiedam

ISSN 1873-8923

Bureau Oudheidkundig Onderzoek Rotterdam
Ceintuurbaan 213b
3051 KC Rotterdam
Telefoon 010-4898500
E-mail boor@rotterdam.nl

Copyright © BOOR Rotterdam, januari 2017

Alle rechten voorbehouden. Niets van deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie of op welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgevers.

Het BOOR aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

SAMENVATTING

Algemeen

In opdracht van het Bureau voor Bouwhistorisch Onderzoek en Restauratie (BBOR) heeft het Bureau Oudheidkundig Onderzoek Rotterdam (BOOR) een archeologische begeleiding uitgevoerd onder het pand Lange Haven 65 te Schiedam. Het onderzoek bestond uit het begeleiden van de ontgraving van het souterrain, die ten behoeve van de verbetering van de fundering van het pand is uitgevoerd. De verbetering van de fundering is onderdeel van de gehele restauratie van het pand, dat ook bekend staat als Huis Nolet.

Resultaten

De archeologische begeleiding van de ontgraving van het souterrain heeft in een aantal ruimtes sporen opgeleverd van een voorganger van het huidige pand dat is gebouwd in 1803-1804. Enkele muren van het huidige pand lijken te zijn opgemetseld op oudere funderingen van een directe voorganger. Er bevinden zich dus mogelijk op meer plekken oudere funderingen onder de bestaande muren. Tevens is een plavuizen vloer aangetroffen binnen het huidige lighthof. Vermoedelijk dateren deze sporen uit de 18^e eeuw en zijn ze toe te schrijven aan het pand op dit perceel dat op de kaart van Bol'Es uit 1770 staat afgebeeld. Aan de hand van de kaart van Bol'Es is duidelijk dat de aangegeven bebouwing minder breed en diep was dan de bebouwing ná 1803-1804, zoals die op de kaart van Van Dijk uit 1858 staat aangegeven. Bij de bouw van het nieuwe, door de architect Giudici ontworpen huis is een doorgang vrijgehouden (de huidige steeg) naar het achterterrein.

Uit historisch onderzoek naar het pand blijkt dat in 1737 Pieter den Beer, oud-burgemeester en brander, eigenaar wordt van een huis, erf, pakhuis en tuin ter plaatse van het huidige pand aan de Lange Haven. Zijn enige zoon Leonardus den Beer verkoopt het pand in 1788. Bij de aankoop in 1737 is de omschrijving '*scone*' opmerkelijk. Blijkbaar had het huis een bepaalde uitstraling. Bij de verkoop in 1788 werd het huis omschreven als '*huis en erf met een stallinge, koetshuis, tuin coepel en erf daar annex*'. Ondanks de uitstraling van dat pand wordt het, vermoedelijk in het begin van de 19^e eeuw, toch gesloopt om plaats te maken voor het huidige pand.

Een aantal tijdens de archeologische begeleiding aangetroffen funderingen lijkt te wijzen op een verandering in de indeling van het souterrain. De veranderingen lijken verband te houden met de nieuwe functie van het pand als onderkomen van het kantongerecht Schiedam aan het begin van de 20^e eeuw. Een ruimte aan de oostzijde van het pand was oorspronkelijk in drie ruimtes verdeeld. Hier zijn muren verwijderd om een grotere ruimte - te weten een wachtruimte voor verdachten - te creëren. Aan de achterzijde van het pand is een fundering van een kastenwand aangetroffen in een van de archiefruimtes van het kantongerecht.

Over de dikte van het ophogingspakket onder het pand is door het zetten van twee boringen meer duidelijkheid verkregen. Onder de vloer van het souterrain is een antropogeen ophogingspakket aanwezig van circa 2,20 tot 2,70 m dikte. Bewoningsniveau's uit de periode vanaf halverwege de 14^e eeuw tot aan de bouw van de eerste huizen aan de Lange Haven aan het eind van de 16^e eeuw, zijn in de boringen niet vastgesteld. Onder het ophogingspakket lagen afzettingen van het Laagpakket van Walcheren (voorheen Duinkerke I en II) met daartussen een veenlaag van de Formatie van Nieuwkoop. In deze natuurlijke afzettingen zijn geen archeologische indicatoren waargenomen.

INHOUDSOPGAVE

blz.

SAMENVATTING	4
1 INLEIDING	7
1.1 Inleiding	7
1.2 Plaats onderzoek binnen de Archeologische Monumentenzorg....	7
1.3 Administratieve gegevens onderzoek.....	8
2 AANLEIDING ONDERZOEK	11
2.1 Inleiding	11
2.2 Plangebied en onderzoeksgebied	11
2.2.1 Plangebied.....	11
2.2.2 Onderzoeksgebied.....	11
2.3 Huidige situatie onderzoeksgebied.....	11
2.4 Geplande werkzaamheden	11
2.5 Resultaten voorgaand onderzoek.....	11
2.6 Gevolgen werkzaamheden voor de archeologische waarden	14
3 ARCHEOLOGISCHE BEGELEIDING	19
3.1 Inleiding	19
3.2 Doel en onderzoeksvragen.....	19
3.3 Methoden.....	20
3.3.1 Inleiding	20
3.3.2 Methoden veldonderzoek	20
3.4 Resultaten.....	20
3.4.1 Opbouw van de bodem binnen het onderzoeksgebied	20
3.4.2 Archeologische sporen	21
3.4.3 Archeologische vondsten.....	24
3.5 Waardering vindplaats 11-96.....	24
4.1 Inleiding	33
4.2 Bodemopbouw.....	33
4.3 Resten van bebouwing	33
4.4 Besluit.....	34
GERAADPLEEGDE BRONNEN	35
AFKORTINGEN	36
BIJLAGE 1 BOORBESCHRIJVINGEN	37

	Geologie	Klimaat Landschap Vegetatie		Archeologische perioden
2000				Nieuwe tijd
1500	Duinkerke III Tiel III	Subatlantic <i>koeler vochtiger</i>		Late Middeleeuwen B
1000				Late Middeleeuwen A
500	Duinkerke II Tiel II			Vroege Middeleeuwen
0				Romeinse tijd
500	Duinkerke I Tiel I			Late IJzertijd
1000		Subboreaal <i>koeler droger</i>	loofbos	Midden-IJzertijd
1500	Duinkerke 0 Tiel 0			Vroege IJzertijd
2000				Late Bronstijd
2500	Calais IV Gorkum IV			Midden-Bronstijd
3000				Vroege Bronstijd
3500	Calais III Gorkum III	Atlanticum <i>warm vochtig</i>		Laat Neolithicum
4000				Midden-Neolithicum
4500	Calais II Gorkum II			Vroeg Neolithicum
5000				Mesolithicum
5500				
6000	Calais I Gorkum I			
6500				
7000		Boreaal <i>warmer</i>	den	
7500				
8000		Preboreaal <i>warmer</i>	berk	
8500				
9000				
9500	Kreftenheye	Late Dryas <i>kouder</i>	toendra	Laat-Paleolithicum

1 INLEIDING

1.1 Inleiding

In opdracht van het Bureau voor Bouwhistorisch Onderzoek en Restauratie (BBOR) heeft het Bureau Oudheidkundig Onderzoek Rotterdam (BOOR) een archeologische begeleiding uitgevoerd onder het pand Lange Haven 65 te Schiedam (Afb. 1). Het onderzoek bestond uit het archeologisch begeleiden van de ontgraving van het souterrain, die ten behoeve van de verbetering van de fundering van het pand is uitgevoerd. De verbetering van de fundering is onderdeel van de gehele restauratie van het pand, dat ook bekend staat als Huis Nolet.

1.2 Plaats onderzoek binnen de Archeologische Monumentenzorg

Het proces van Archeologische Monumentenzorg (AMZ) bestaat uit de volgende stappen:
Stap 1.

De inventarisatie van archeologische waarden in een plangebied en/of onderzoeksgebied. Een inventarisatie bestaat doorgaans uit het uitvoeren van een bureauonderzoek (met als doel het opstellen van een gespecificeerde archeologische verwachting), gevolgd door een inventariserend veldonderzoek. Bij een inventariserend veldonderzoek kan onderscheid gemaakt worden in een verkennende fase (uitsluiten kansarme arealen en selectie kansrijke arealen), een karterende fase (vaststellen en begrenzen archeologische vindplaatsen) en een waarderende fase (bepalen waarde aan de hand van fysieke en inhoudelijke kwaliteit van vindplaatsen).

De inventarisatie resulteert in het opstellen van een (selectie)advies, aan de hand waarvan een beleidsbeslissing (een selectiebesluit) kan worden genomen (stap 2).

Stap 2.

Het nemen van een selectiebesluit op grond van de resultaten van de inventarisatie (het beleid ten aanzien van vindplaatsen). Het selectiebesluit houdt in dat (delen van) een vindplaats wel of niet als behoudenswaardig wordt gekwalificeerd. In het geval van behoudenswaardige vindplaatsen vindt uitvoering van het selectiebesluit plaats; uitgangspunt hierbij is het streven naar behoud *in situ* van vindplaatsen (stap 3). In het geval van niet-behoudenswaardige vindplaatsen is het proces van Archeologische Monumentenzorg afgerond.

Stap 3.

Het uitvoeren van het selectiebesluit door: het *in situ* veiligstellen van archeologische informatie van behoudenswaardige vindplaatsen door fysieke bescherming, dan wel het veiligstellen van archeologische informatie van behoudenswaardige – maar niet *in situ* te handhaven – vindplaatsen door documentatie ervan door opgraving voorafgaand aan de werkzaamheden in het plangebied en/of onderzoeksgebied, dan wel het verifiëren dat geen archeologische informatie ongedocumenteerd verloren gaat door archeologische begeleiding van de werkzaamheden in het plangebied en/of onderzoeksgebied.

Het voorliggende rapport bevat het verslag van de derde fase van het bovengenoemde proces. De eerste stap van het proces is uitgevoerd als bureauonderzoek dat is opgenomen in het Programma van Eisen (BOOR-PvE2016005). Door de aard van de werkzaamheden was volgens het BOOR een archeologische begeleiding de meest toepasselijke onderzoeksvorm in deze situatie. Het onderzoek heeft plaatsgevonden vóór het selectiebesluit en had als doel het aanvullen en toetsen van de gespecificeerde verwachting, die gebaseerd was op het bureauonderzoek.

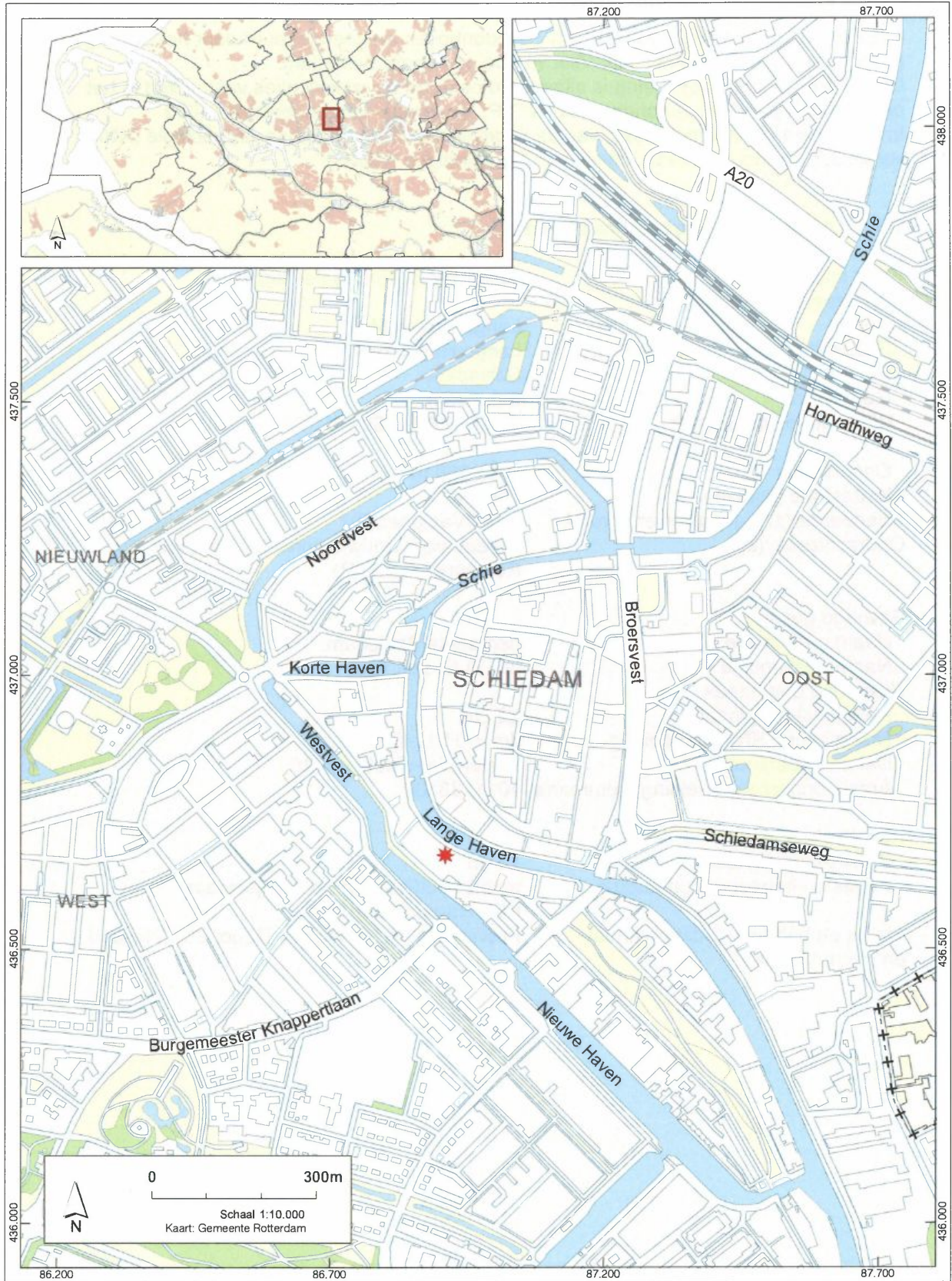
Door het bevoegd gezag (de gemeente Schiedam) is na advies van het BOOR besloten om eventuele waardevolle archeologische resten zonder verkennend, karterend en waarderend vooronderzoek te documenteren door middel van een archeologische begeleiding.

Het onderzoek komt voort uit het door BOOR opgestelde Programma van Eisen (BOOR-

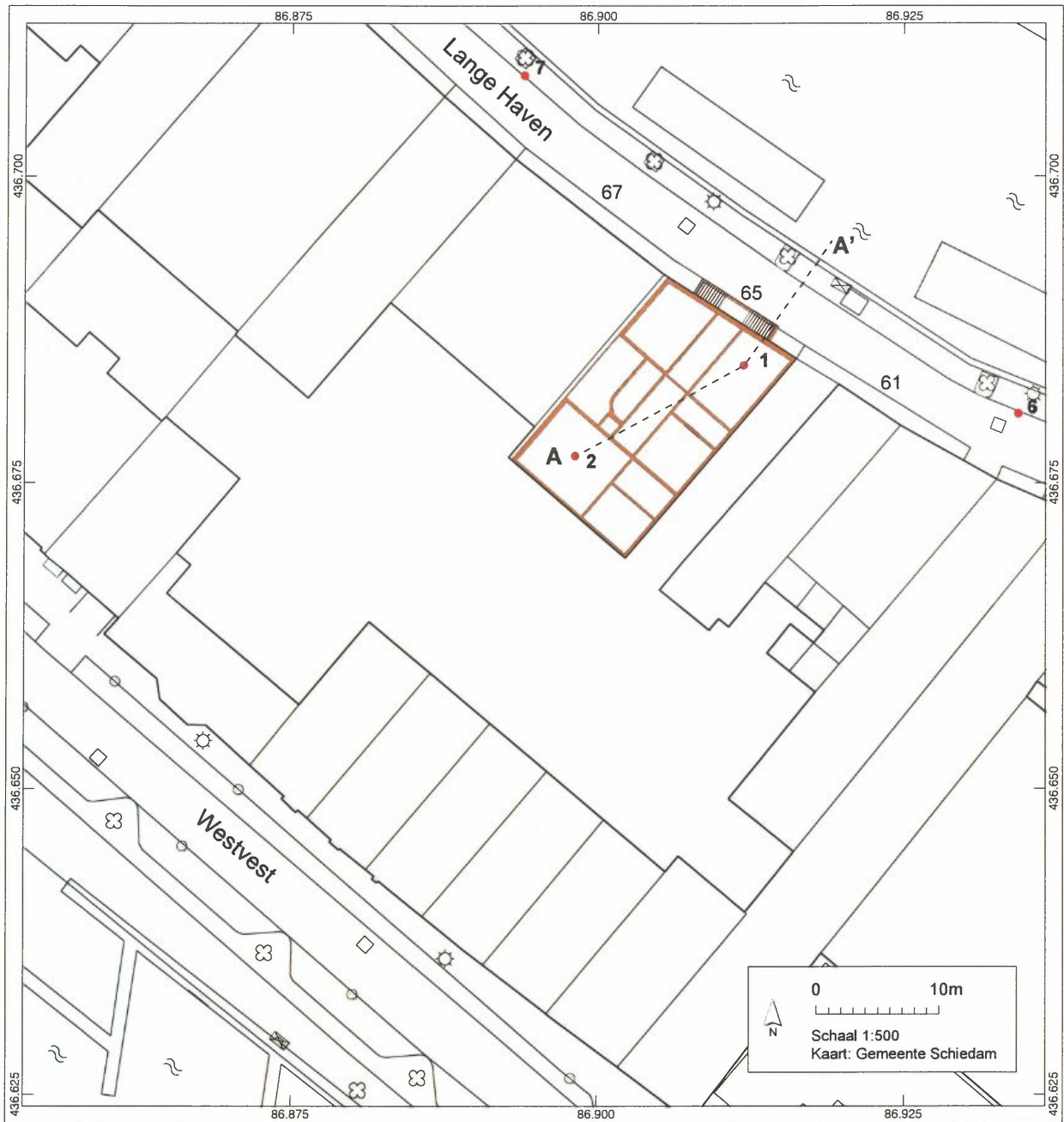
PvE2016005) opgesteld door Mw. A.V. Schoonhoven en goedgekeurd door het bevoegd gezag in deze, de heer A.G. van Vliet van de gemeente Schiedam.
 De archeologische begeleiding is uitgevoerd conform de specificaties vastgelegd in het protocol IVO-proefsleuvenonderzoek (IVO-P), onderdeel van het protocol 4003 Inventariserend Veldonderzoek, van de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) versie 3.3 van het Centraal College van Deskundigen (CCvD).

1.3 Administratieve gegevens onderzoek

Soort onderzoek	Archeologische Begeleiding
Onderzoeksgebied	
Naam	Lange Haven 65
(maakt deel uit van) Plangebied	Lange Haven 65
Plaats	Schiedam
Gemeente	Schiedam
RD-centrumcoördinaten	86.903 / 436.680
Oppervlakte	circa 260 m ²
Kadastrale gegevens	3968/42
Beheerder(s)/eigena(a)r(en) grond	Nolet Vastgoed BV
Opdrachtgever(s)	Bureau voor Bouwhistorisch Onderzoek en Restauratie (BBOR)
Bevoegd gezag	
Naam organisatie	gemeente Schiedam
Naam deskundige	dhr. A.G. van Vliet
Uitvoering onderzoek	
Naam instelling/bedrijf	BOOR
Naam senior KNA-archeoloog	drs. P.H.J.I. Ploegaert
Datum onderzoek	september-oktober 2016
Archis-onderzoeksmeldingsnummer(s)	4011138100
Resultaat onderzoek	
BOOR-vindplaatscode(s)	11-96
Plaats en beheer documentatie	archief BOOR onder de projectcode BOORrapporten 617
Plaats en beheer vondstmateriaal en documentatie	Provinciaal Archeologisch Depot Zuid-Holland

Afb. 1. Locatie van 'Lange Haven 65' in het centrum van Schiedam.

Afb. 2. 'Lange Haven 65' met de indeling van het souterrain voorafgaand aan het onderzoek, de locatie van de twee boringen (1 en 2) en profiel A-A'. Tevens zijn twee boringen aangegeven (6 en 7) van het onderzoek van SOB Research uit 2013 die dicht bij het onderzoeksgebied liggen.

2 AANLEIDING ONDERZOEK

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt in het kort een overzicht gegeven van de geplande werkzaamheden en de gevolgen daarvan voor de archeologische waarden die na het bureauonderzoek zijn geformuleerd.

2.2 Plangebied en onderzoeksgebied

2.2.1 Plangebied

Het plangebied 'Lange Haven 65' bevindt zich in de historische binnenstad van Schiedam (Afb. 1). Het betreft het Rijksmonument 'Huis Nolet'. De totale oppervlakte van het pand (bebouwde deel van het perceel) bedraagt ongeveer 260 vierkante meter; de centrumcoördinaten zijn 86.903 / 436.680.

2.2.2 Onderzoeksgebied

Het onderzoeksgebied is vrijwel gelijk aan het plangebied. Alleen binnen de kelder in het souterrain is geen graafwerk verricht (Afb. 2).

2.3 Huidige situatie onderzoeksgebied

Het onderzoeksgebied betreft het souterrain van het rijksmonument 'Huis Nolet'. De betonnen vloer, die voorafgaand aan het graafwerk is verwijderd, bevond zich op circa 1,0 m +NAP.

2.4 Geplande werkzaamheden

Aan het pand zijn werkzaamheden uitgevoerd die ook het bodemarchief konden raken; onder het souterrain van het pand is de vloer verwijderd (plavuizen, zerken in slechte staat) en vervangen. Ter plaatse van de oude funderingen zijn de bovenste lagen verwijderd tot 51 à 55 cm ten opzichte van het peil van de bestaande afgewerkte vloer van het souterrain. Tevens is de huidige fundatie voorgeboord ter plaatse van de palen van de nieuwe heipalen (stalenbuispalen met een inheinniveau van circa 20,0 m - NAP).

2.5 Resultaten voorgaand onderzoek

Als eerste stap in de inventarisatie van de archeologische waarden binnen het plangebied is een bureauonderzoek uitgevoerd (Schoonhoven 2016). Onderstaande gegevens over de historische situatie, de geologische gegevens en de archeologische gegevens zijn, voor zover relevant voor het onderzoek onder het pand, overgenomen uit dit bureauonderzoek.

Historische situatie

De Lange Haven tot circa 1560, de kaart van Jacob van Deventer

Een belangrijke bron voor de vroege geschiedenis van de Lange Haven vormt de kaart van Jacob van Deventer uit circa 1560 (Afb.3). Het areaal dat in de 14^e eeuw bij de stad is gevoegd, blijkt in 1560 nog slechts voor een klein deel bebouwd te zijn. Dit heeft te maken

met het stagneren van de groei van Schiedam vanaf het eind van de 14^e eeuw, waarvan de oorzaak onder andere lag bij de toenemende concurrentie van de havensteden Rotterdam en Delft, na de aanleg van respectievelijk de Rotterdamse en de Delfshavense Schie (Osterholt 1987, 11). De kaart toont voor het areaal aan de westzijde van de Schie alleen bebouwing tussen de Korte Haven en de Walvisstraat; de overige delen aan die zijde zijn vrijwel onbebouwd. Aan de oostzijde van de Schie is de bebouwing vrijwel aaneengesloten. Het is niet duidelijk of het om woningen gaat of om bedrijven of om een combinatie van die twee.

De Lange Haven aan het eind van de 16^e en in de 17^e eeuw, de kaart van Jacques de Gheyn

Een kleine veertig jaar na Van Deventer toont Jacques (Jacob) de Gheyn in 1598 een tweede beeld van het 16^e-eeuwse Schiedam (Afb. 4). In de tussenliggende periode had een hernieuwde economische bloei geleid tot een verdichting van de bebouwing van de stad, hetgeen ook gold voor de Lange Haven.

Aan de oostzijde is het beeld nu vergelijkbaar met de kaart van Van Deventer: er is een vrijwel aaneengesloten bebouwing te zien. Ook zijn nu verschillen waarneembaar tussen de afgebeelde panden. Naast woningen stonden er waarschijnlijk ook pakhuizen: de door De Gheyn subtiel iets hoger getekende panden. Een aantal kranen duidt op havenactiviteiten. Aan de westzijde van de Schie was de zone langs de Schie tussen de Walvisstraat en de brug bij de hoofd poort (ongeveer ter plaatse van de huidige Koemarktbrug) grotendeels in gebruik als 'industrieterrein' (Osterholt 1987, 16). Langs de Lange Haven zijn daar aan het eind van de 16^e eeuw en in de eerste helft van de 17^e eeuw voornamelijk met de haringvisserij en de scheepvaart verbonden industrie en nijverheid aanwezig: haringverwerking, traankokerijen, scheepstimmerwerven, zoutketen, kuiperijen en dergelijke (Osterholt 1987, 16-18; Van Trierum 2000, 7). Waarschijnlijk stonden ook hier pakhuizen. De werven en de zoutketen zouden echter spoedig verplaatst worden naar vervangende gronden buiten de stad (Osterholt 1987, 17).

De Lange Haven in de 18^e eeuw, de kaart van Rutger van Bol'Es

In de loop van de 17^e eeuw en vooral de 18^e eeuw vindt er een toenemende verdichting plaats van bebouwing en volgt de vestiging van vooral branderijen, mouterijen en aanverwante beroepen in dit deel van de stad (Afb. 5). Deze industrie bezette al spoedig de bedrijfsgebouwen van de verdwijnende visserij, die in de 18^e eeuw volledig ten gronde ging. Tussen 1730 en 1778 telde Schiedam ongeveer 100 branderijen, hiervan waren er 16 aan de Lange Haven (westzijde) gevestigd. De oudste branderijpanden aan de Lange Haven stammen uit de eerste helft van de 18^e eeuw. Tevens verschenen als nieuwbouw of als verbouwing van oudere panden de eerste 'patriciërshuizen' langs de Lange Haven. In de interieurs was de puissante rijkdom van de bewoners, vaak eigenaren van de branderijen, tot uitdrukking gebracht (Osterholt 1987, 21; Van Trierum 2000, 7).

De Lange Haven in de 19^e en 20ste eeuw, de kaart van P.J. van Dijk uit 1858

Aan de Lange en Korte Haven ging in de eerste helft van de 19^e eeuw het bouwen en verbouwen van grote huizen van de stedelijke elite onverminderd door (Afb. 6). De achtererven van de patriciërshuizen zijn ook dan nog vaak volledig gevuld met allerlei industriegebouwen: branderijen, distilleerderijen, pakhuizen, mouterijen en molens. Hierdoor ontstond een nauwe ruimtelijke relatie tussen de representatieve woonlocatie aan de Lange Haven en de bedrijfshuisvesting aan de Westvest. Het kadaster geeft aan, dat woonhuis en achterliggende bedrijfsbebouwing vaak in handen van één eigenaar waren. Aan de havens verschenen nieuwe pakhuizen en branderijen. De elders geconstateerde terugval van de moutwijnindustrie lijkt weinig vat te hebben gehad op Schiedam (Osterholt 1987, 23-24, contra Schmitz 1962).

Geschiedenis van het 'Huis Nolet'

Het monumentale patriciërshuis aan de Lange Haven 65 in Schiedam staat sinds 1969

ingeschreven in het monumentenregister onder monumentnummer 33177. Dit 'Huis Nolet' staat plaatselijk ook wel bekend als het 'Huis met het bordes'. Het pand is gebouwd in 1803-1804 voor Cornelis Nolet naar ontwerp van Jan (Carlo Giovanni Francesco) Giudici, een van oorsprong Italiaanse architect die in Nederland actief was. Cornelis Nolet, van het vooraanstaand geslacht van distillateurs, was burgemeester van Schiedam tussen 1808-1811.

Door Van der Heiden is in 2009 een historisch onderzoek verricht naar de ontstaans- en onderhoudsgeschiedenis van het huis, waarin ook is gekeken naar de voorgangers van het huidige pand (Van der Heiden 2009). Uit dat onderzoek blijkt dat in 1737 Pieter den Beer, oud-burgemeester en brander, eigenaar van een huis, erf, pakhuis en tuin wordt ter plaatse van het huidige pand aan de Lange Haven. Zijn enige zoon Leonardus den Beer, eveneens oud-burgemeester verkoopt het pand in 1788. In de tussenliggende tijd zijn geen gegevens gevonden die meer over het huis en de indeling en inrichting kunnen vermelden. Bij de aankoop in 1737 is de omschrijving 'scone' opmerkelijk. Blijkbaar had het huis een bepaalde uitstraling. Bij de verkoop in 1788 werd het huis omschreven als 'huis en erf met een stallinge, koetshuis, tuin coepel en erf daar annex'. Koper van het huis is eerder genoemde Cornelis Nolet. Hoewel het pakhuis dat in de koopakte uit 1737 werd vermeld, niet wordt genoemd in 1788, is het wel aannemelijk dat Cornelis Nolet het branderijbedrijf bij zijn huis aan de Lange Haven uitoefent. In de loop van 1801 en 1802 vinden er volgens het archief van de commissie van fabricage uitbreidingen plaats in de vorm van de aanleg van twee spoelingsbakken, een pompriool en een rouwketel. Deze ketel wordt gezet naast de andere branderijen die zich achter het woonhuis van Nolet bevinden. Kort daarna, in 1803-1804, wordt een nieuw huis gebouwd dat op de dag van vandaag de Lange Haven siert. In 1906 kwam het Rijk in bezit van het pand en gaf het de bestemming van kantongerecht. Het kantongerecht Schiedam was er gevestigd tussen 1908 en 2002 gevestigd. Tussen 2002 en 2010 was het pand een kantoor voor het arrondissement Rotterdam. Het monumentale complex is sinds 2013 weer eigendom van de familie Nolet.

Geologische gegevens

Van belang voor het bepalen van de archeologische verwachting voor het plangebied is het in kaart brengen van de lokale geologie. Om inzicht te krijgen in de bodemopbouw van het plangebied is gebruik gemaakt van de Geologische Kaart van Nederland 1:50.000, Kaartblad Rotterdam Oost (37 O) (NITG-TNO 1998). De ondergrond in de omgeving van het plangebied wordt gevormd door een pakket veen (Hollandveen, tegenwoordig Hollandveen Laagpakket). Hierop rust een pakket doorgaans sterk siltige klei; in de bovenste delen van het pakket komen zandlaagjes voor (Afzettingen van Duinkerke I, tegenwoordig Laagpakket van Walcheren). De klei is afgezet vanuit de nabijgelegen Schie. Een onderscheid tussen te verwachten oeverafzettingen en komsedimenten kon echter in de gezette boringen niet worden gemaakt. Mogelijk bevinden de oeverafzettingen zich ter hoogte van de bestrating en bebouwing aan de westzijde van de Lange Haven, dus 'onder' voorliggend plangebied. Op de Afzettingen van Duinkerke I bevindt zich een laag bestaande uit veen en of matig tot sterk humeuze klei. Op grond van ¹⁴C-dateringen kan het begin van de vorming van de laag in de tweede helft van de 3^e eeuw na Chr. worden geplaatst.

In het begin van de Vroege Middeleeuwen kwam een eind aan de afzetting van de venige klei. De laag wordt geïnterpreteerd als het zogenaamde post-Romeins veen. De top van de natuurlijke sequentie wordt gevormd door een laag kalkrijke, sterk tot uiterst siltige klei met humus- en/of zandlagen (Afzettingen van Duinkerke III, tegenwoordig Laagpakket van Walcheren). De laag wordt geïnterpreteerd als een overstromingsdek uit de 12^e eeuw. Elders in de binnenstad van Schiedam zijn in de basis van het dek verspoeld bot en aardewerk uit de 11^e/12^e eeuw aangetroffen. Op de Afzettingen van Duinkerke III bevindt zich in het Westmolenkwartier, ten noordwesten van het plangebied, een dik pakket antropogene afzettingen dat is gevormd tussen 1351-1359, de periode waarin het plangebied door het graven van een nieuw grachtensysteem bij de stad Schiedam werd getrokken, en de 21^e eeuw. Het is door menselijk handelen ontstaan en bestaat uit

aangevoerde en opgebrachte grond, dan wel omgewerkte grond, of een combinatie van beide, waarin huishoudelijk afval, sporen van nijverheid, resten van constructies, mest en dergelijke kunnen zijn opgenomen. In een stedelijke context kan een dergelijk pakket door de eeuwen heen een forse dikte bereiken; in en nabij het Westmolenkwartier zijn diktes van meer dan 4 meter waargenomen.

Verwachte Archeologische waarden

Het meters dikke antropogene pakket tussen de top van de Afzettingen van Duinkerke III en het maaiveld kent een zeer hoge archeologische verwachting voor de periode 1351-1359 tot de 21^e eeuw. Archeologisch onderzoek kan inzicht geven in de topografische ontwikkeling van het terrein nadat het binnen de stad is komen te liggen.

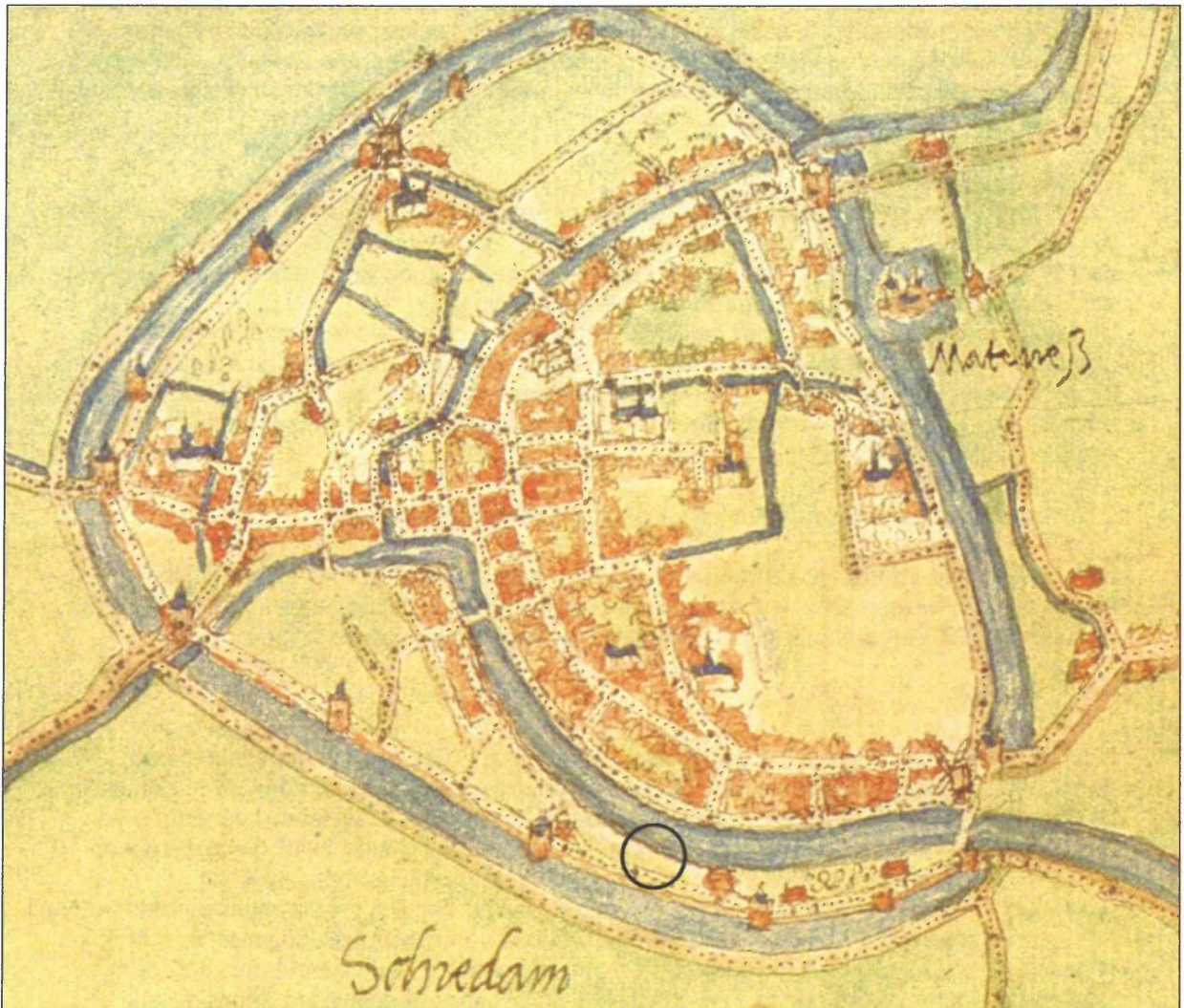
Uit het uitgevoerde bureauonderzoek blijkt dat de archeologische waarden uit oudere perioden – nederzettingsterreinen, maar ook resten van off-site activiteiten als percelerings- en ontwateringsgreppels uit de IJzertijd en Romeinse tijd – zich vrij diep in het bodemprofiel bevinden en dus niet relevant zijn voor de nu voorgenomen graafwerkzaamheden en de Archeologische Begeleiding.

2.6 Gevolgen werkzaamheden voor de archeologische waarden

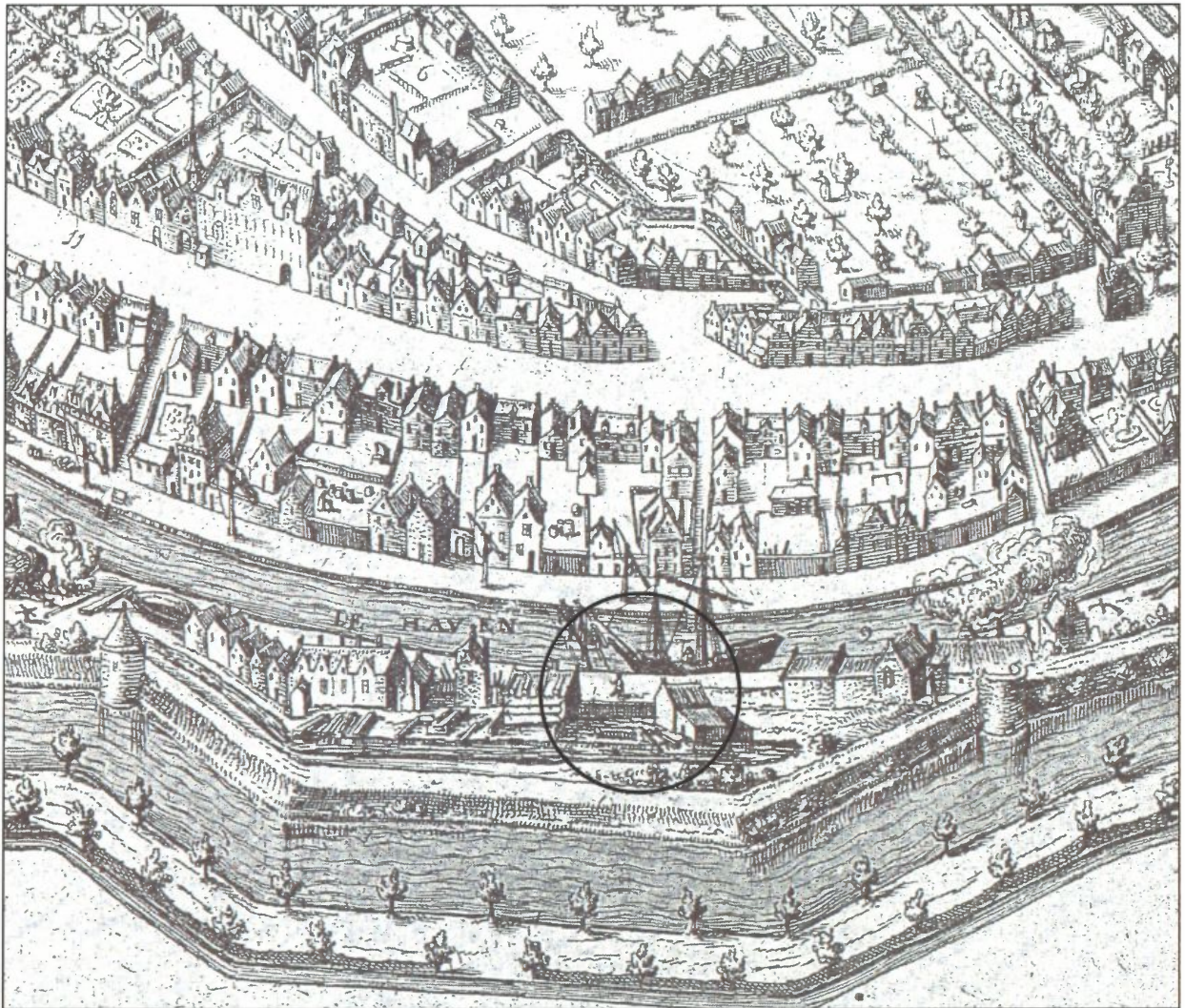
De voorgenomen grondwerkzaamheden vormen een bedreiging voor eventueel in de bovenste funderingslagen aanwezige waardevolle archeologische resten. Om deze reden acht het BOOR een archeologisch onderzoek noodzakelijk op deze locatie.

2.7 Besluit

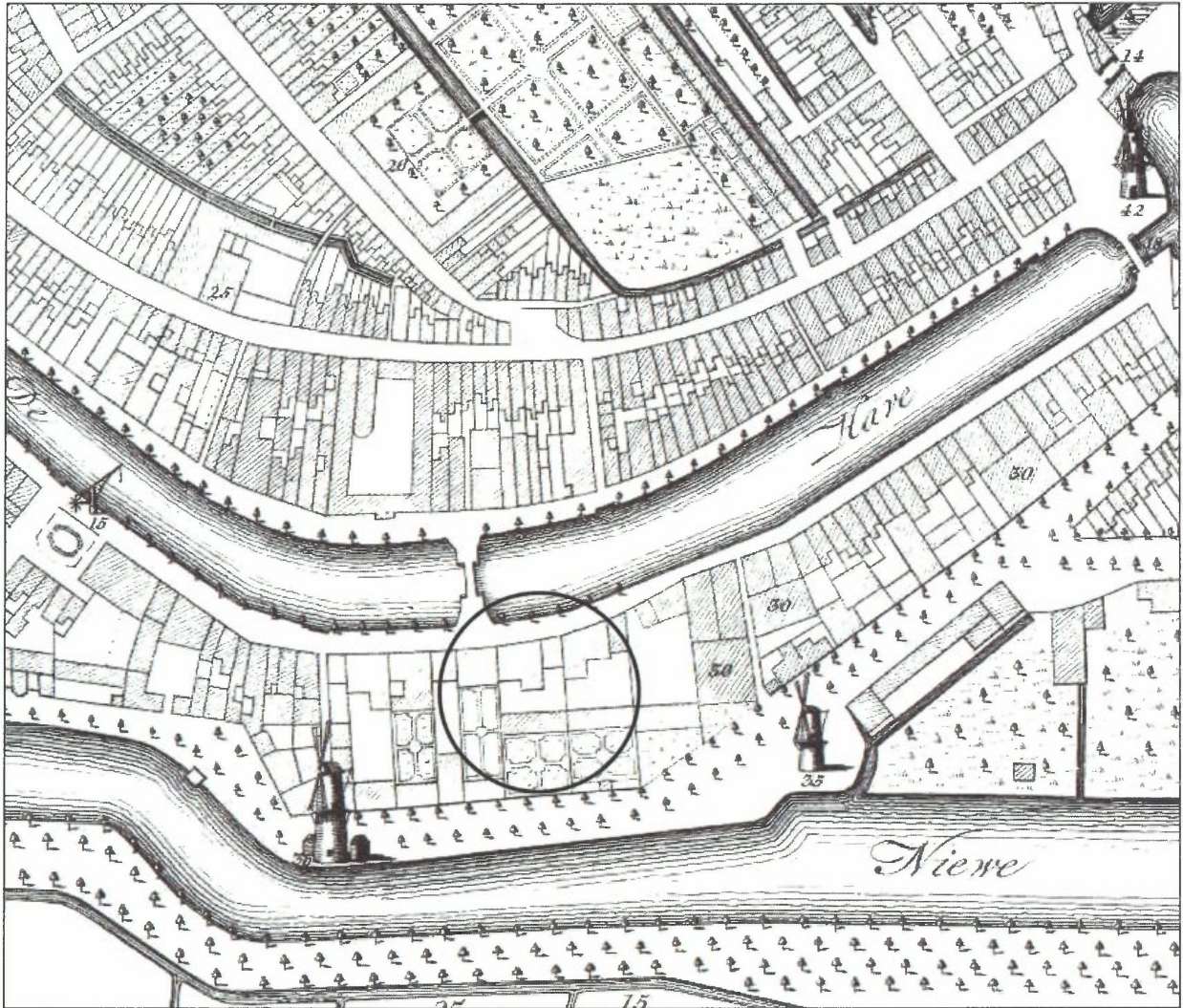
Hoewel het geen *archeologisch* Rijksmonument betreft, rust er op de locatie wel een dubbelbestemming Waarde – Archeologie. De ontgravingen overschrijden de in het bestemmingsplan 'Binnenstad 2014' vastgelegde marges van toegestane verstoring van diepte en oppervlakte. Conform het bestemmingsplan 'Binnenstad 2014' (vastgesteld op 10 juli 2014) geldt een bouwregeling en een omgevingsvergunning voor bouw- en graafwerkzaamheden (inclusief heien) die dieper reiken dan 0,5 meter beneden het maaiveld en die tevens een gezamenlijke oppervlakte beslaan van meer dan 50 vierkante meter (Waarde - Archeologie 3). Door de aard en omvang van de werkzaamheden is door het BOOR aan het bevoegd gezag - de gemeente Schiedam - geadviseerd om een archeologische begeleiding uit te voeren als meest toepasselijke onderzoeksvorm in deze situatie. De gemeente heeft het advies overgenomen als beleidsbesluit.

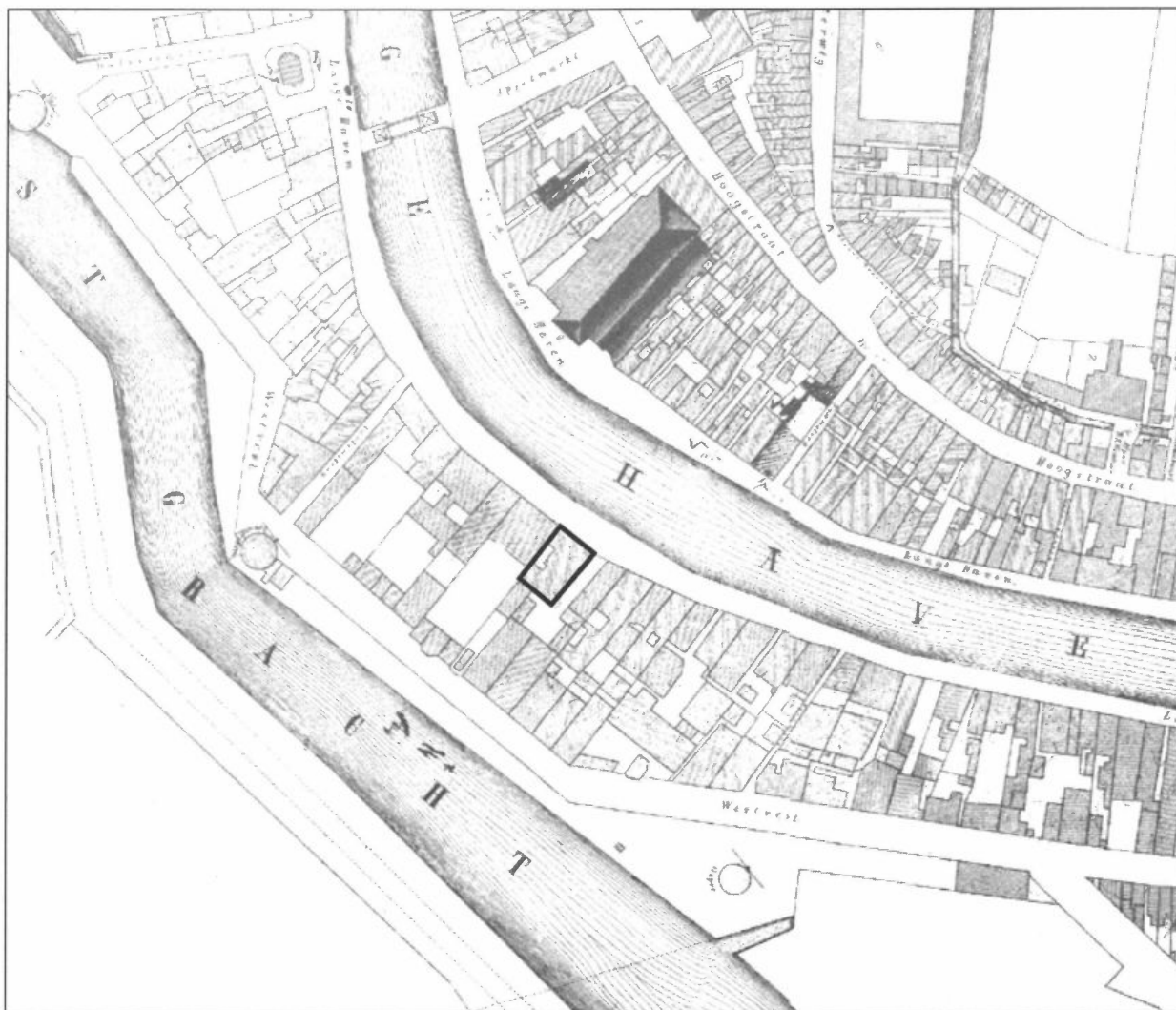
Afb. 3. Schiedam 'Lange Haven 65'. Bij benadering de ligging van het plangebied op de kaart (minuut) van Schiedam van Jacob van Deventer uit omstreeks 1560.

Afb. 4. Schiedam 'Lange Haven 65'. Bij benadering de ligging van het plangebied op de kaart van Schiedam van Jacques de Gheyn uit 1598.

Afb. 5. Schiedam 'Lange Haven 65'. Bij benadering de ligging van het plangebied op de kaart van Schiedam van Rutger van Bol'Es uit 1770.

Afb. 6. Schiedam 'Lange Haven 65'. De ligging van het plangebied op de stadsplattegrond van P.J. van Dijk uit 1858.

3 ARCHEOLOGISCHE BEGELEIDING

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk komen achtereenvolgens het doel van het onderzoek, de gehanteerde methoden voor het veldwerk en de uitwerking en de resultaten van het onderzoek aan bod.

3.2 Doel en onderzoeksvragen

Voor de archeologische begeleiding is door het BOOR een PvE geschreven (Schoonhoven 2016). In dit PvE zijn de volgende doelstellingen geformuleerd:

Toetsen en aanvullen archeologisch verwachtingsmodel

De Archeologische Begeleiding vindt vóór het selectiebesluit plaats. Dit houdt in dat het hetzelfde doel heeft als een inventariserend veldonderzoek proefsleuven (IVO-P). Dit doel is: 'het aanvullen en toetsen van de gespecificeerde verwachting, die gebaseerd is op het bureauonderzoek'.

Het onderzoek dient zich te richten op het opsporen van alle verwachte complextypen, waarbij benadrukt wordt dat het onderzoek zich zal beperken tot de archeologische waarden die daadwerkelijk met aantasting of vernietiging worden bedreigd. Het betreft een relatief ondiepe ingreep op een locatie in binnenstedelijke context.

Documenteren

Daarnaast heeft de Archeologische Begeleiding als doel het veilig stellen door documentatie van archeologische informatie die anders door de graafwerkzaamheden verloren zou gaan. Benadrukt wordt dat het onderzoek zich zal beperken tot de archeologische waarden die daadwerkelijk met aantasting of vernietiging worden bedreigd.

Waarderen

Het derde doel van de Archeologische Begeleiding is om tot een waardestelling van de bovenste (te ontgraven) delen van het antropogeen pakket in het plangebied te komen. Hiertoe worden gedurende het onderzoek gegevens over de fysieke kwaliteit – met de criteria gaafheid en conservering – en inhoudelijke kwaliteit – met de criteria zeldzaamheid, informatiewaarde, ensemblewaarde en representativiteit – van de archeologische resten verzameld. Deze worden op basis van de zes genoemde criteria gewaardeerd. Van belang hierbij is dat informatie over de aard (welke complex type(n) is of zijn aanwezig), datering, omvang en stratigrafische positie wordt verkregen. Benadrukt wordt dat bij de waardering niet beoordeeld wordt op de beleving – met als criteria schoonheid en herinneringswaarde. Aan de hand van de waardestelling van de archeologische resten dient een selectieadvies ten behoeve van het bevoegd gezag te worden opgesteld. Het selectieadvies (en –besluit) betreft voornamelijk (het omgaan met archeologische waarden bij) toekomstige ingrepen in het plangebied. De archeologische waarden die tijdens de Archeologische Begeleiding worden aangetroffen, worden immers 'geruimd'; het betreft een definitief archeologisch onderzoek en staat in dat opzicht gelijk aan een Opgraving. Voor het vaststellen van het verdere beleid dient binnen de beperkingen van de Begeleiding nauwkeurige informatie over de exacte ligging (horizontale begrenzing) en exacte diepteligging (verticale begrenzing) van de archeologische waarden te worden verzameld.

Naast de genoemde primaire doelen van het onderzoek is een aantal aanvullende inhoudelijke 'onderzoeksvragen' gesteld:

- Wat zijn de aard en datering van de archeologische resten? Gaat het – zoals het historisch kaartmateriaal suggereert – in de periode 16^e-18^e eeuw vooral om ambachtelijke

activiteiten?

- Gaat het vooral om aan de scheepsbouw en visserij gerelateerde activiteiten?
- Of zijn er ook aanwijzingen voor bewoningssporen – woningen met erven – voorafgaand aan de bouw van 'Huis Nolet' aan het begin van de 19^e eeuw?
- Indien grondsporen worden aangetroffen: op welk niveau zijn deze leesbaar?
- Wat is de horizontale verspreiding van de diverse sporen? Is er een ruimtelijke begrenzing van het areaal aan ambachtelijke activiteiten en/of bewoningssporen, of zijn er aanwijzingen dat de sporen doorlopen tot buiten het onderzoeksgebied?
- Is de bodemopbouw in het onderzoeksgebied zodanig intact dat archeologisch vervolgonderzoek van diepere bodemtrajecten in de toekomst zinvol is?
- Wat is de conserveringstoestand van organische en anorganische artefacten, zoals metaal, leer, hout, bot, textiel en glas?
- Wat is de conserveringstoestand van botanische macroresten?

3.3 Methoden

3.3.1 Inleiding

De archeologische begeleiding is uitgevoerd door het documenteren van voornamelijk muurfunderingen en resten van vloeren binnen het souterrain van het pand en het zetten van twee grondboringen. De werkzaamheden zijn van 25 augustus tot 19 oktober 2016 verricht door P.H.J.I. Ploegaert (senior archeoloog), G.F.H.M. Kempenaar (senior veldtechnicus) en R.D. van Dijk (senior veldtechnicus), allen van het BOOR. De projectleiding was in handen van de heer P.H.J.I. Ploegaert.

3.3.2 Methoden veldonderzoek

Om het doel van het archeologisch onderzoek te verwezenlijken en ter beantwoording van bovengenoemde vragen is de volgende strategie gevolgd:

Tijdens of vlak na het verwijderen van de vloer en het uitgraven van de verschillende ruimtes in het souterrain zijn de sporen die daarbij tevoorschijn kwamen verder vrijgelegd en gedocumenteerd. Onder sporen wordt hier verstaan de funderingen met een afwijkende positie en/of oriëntatie dan de muurfunderingen met versnijdingen van het huidige pand. De sporen zijn gefotografeerd en ingetekend op analoge veldtekeningen die later zijn gedigitaliseerd. Per ruimte is, indien zich daar te documenteren sporen bevonden, een aparte vlaktekening gemaakt. De ruimtes zijn door BOOR voor de documentatie apart genummerd. Om de bodemopbouw onder het pand te kunnen bestuderen zijn in twee verschillende ruimtes grondboringen gezet. Voor de boringen is gebruik gemaakt van een Edelmanboor met een diameter van 7 cm en een gutsboor met een diameter van 3 cm. Het opgeboorde materiaal is in het veld gecontroleerd op de aanwezigheid van archeologische indicatoren (zoals houtskool, vuursteen, aardewerk, metaal, bot, verbrande leem en fosfaatvlekken). Voor de bepaling van het kalkgehalte van sedimenten is gebruik gemaakt van een zoutzuuroplossing (10%).

3.4 Resultaten

3.4.1 Opbouw van de bodem binnen het onderzoeksgebied

Om inzicht te krijgen in de opbouw van de bodem en eventuele aanwijzingen voor archeologische waarden daarin zijn twee handmatige grondboringen gezet (Afb. 2). Dit vond plaats na het verwijderen van de vloer in het souterrain. Boring 1 is doorgezet tot 5 m beneden de onderkant van de ontgraving in ruimte 5, boring 2 tot 3,66 m beneden de onderkant van de ontgraving in ruimte 1. De opbouw van de bodem binnen het plangebied –

en dan vooral de natuurlijke ondergrond – is ter sprake gekomen bij de geologische gegevens in paragraaf 2.5.

Hieronder volgt een globale beschrijving van de stratigrafische eenheden die in het profiel zijn onderscheiden (Afb. 8). Als aanvulling op de gegevens over de bodemopbouw is gebruik gemaakt van de resultaten van een boring die in 2013 door SOB Research is gezet ter hoogte van de kade aan de Lange Haven (Mientjes 2013 [Afb. 8, boring 6]). De eenheden worden van onder naar boven beschreven. Voor een nadere toelichting op ouderdom, klimaat, landschap en archeologische periode wordt verwezen naar de tijdtabel op pagina 7.

Klastisch pakket 1 (Formatie van Naaldwijk, Laagpakket van Walcheren, voorheen Afzettingen van Duinkerke I)

Klastisch pakket 1 is alleen aangeboord in boring 1. Van klastisch pakket 1 is de bovengrens bepaald; de ondergrens is niet vastgesteld. De bovenkant van het kleipakket ligt op een diepte van 4,12 m - NAP (4,80 m - mv). Het pakket heeft een minimale dikte van 20 cm. Klastisch pakket 1 bestaat uit een uiterst siltige, zwak humeuze, donkergrijze klei. De klei is kalkloos en bevat enkele houtresten. In de bovenste 8 cm van het pakket is de klei sterk humeus. Klastisch pakket I wordt gerekend tot het Laagpakket van Walcheren (voorheen Afzettingen van Duinkerke I). De klei is afgezet vanuit de nabijgelegen Schie.

Organisch pakket A (Formatie van Nieuwkoop, Hollandveen Laagpakket)

Organisch pakket A is alleen aangeboord in boring 1. Het betreft een bruin, zwak kleiig veen, waarvan de bovenste trajecten over het algemeen sterk kleiig zijn. De top ligt op een diepte van 3,71 m - NAP (4,39 m - mv). De waargenomen dikte van het veen bedraagt 41 cm. De overgang naar het bovenliggende klastisch pakket 2 is diffuus.

Klastisch pakket 2 (Formatie van Naaldwijk, Laagpakket van Walcheren, voorheen Afzettingen van Duinkerke III)

Klastisch pakket 2 is in beide boringen aangetroffen. De top van het pakket ligt op een minimale diepte van 2,05 m - NAP (2,73 m - mv) in boring 1. De maximaal waargenomen dikte bedraagt 116 cm in boring 1.

Over het algemeen bestaat klastisch pakket 2 uit een (licht) bruingrijze, sterk tot uiterst siltige, zwak tot sterk humeuze klei. In boring 2 bestaat de onderkant van het waargenomen pakket uit uiterst siltig zand met veel dunne kleilagen. De bovenste meter van het pakket is kalkrijk, daaronder is de klei kalkloos. In het gehele pakket, met uitzondering van de onderste trajecten, zijn veel dunne zandlagen aanwezig. De overgang van het veen naar de bovenliggende afzettingen van klastisch pakket 2 is diffuus, wat wijst op lage stroomsnelheden tijdens de afzetting van het kleipakket. Klastisch pakket 2 wordt gerekend tot het Laagpakket van Walcheren (voorheen Afzettingen van Duinkerke III).

Antropogeen pakket/ophogingen

Op de natuurlijke afzettingen is een pakket ophogingslagen aanwezig met een dikte van respectievelijk 273 cm (boring 1) en 245 cm (boring 2). Het bestaat over het algemeen uit een pakket grijs, sterk tot uiterst siltige klei. Binnen het pakket komen trajecten voor met dikke humuslagen, zandlagen, humusvlekken en plantenresten. Verspreid binnen het pakket zijn archeologische indicatoren in de vorm van een botfragment en mogelijk baksteengruis aangetroffen. In de bovenste 30 cm komen grotere fragmenten bouwpuin voor. Het pakket is, op basis van de resultaten van het bureauonderzoek, opgebracht vanaf halverwege de 14^e eeuw.

3.4.2 Archeologische sporen

Tijdens de archeologische begeleiding zijn sporen aangetroffen van bebouwing die voorafgaand aan het huidige pand op het perceel stond, maar ook sporen die er op wijzen dat het souterrain van het huidige pand een andere indeling heeft gehad (Afb. 9). De sporen worden hieronder per ruimte beschreven, de nummering van de ruimtes is op volgorde van

ontgraving. Bij de beschrijving van de verschillende muren en funderingen is de voorzijde van het pand als noorden beschouwd.

Ruimte 1

Binnen deze ruimte zijn vijf muurfunderingen aangetroffen evenwijdig aan de muren van het huidige pand. Het betreft funderingen met versnijdingen voor steeds brede muren (Afb. 9, sporen 1, 2, 3, 4 en 6). Het gebruikte baksteenformaat was 17x8x4 cm. Van spoor 1 waren nog vijf baksteenlagen bewaard gebleven. Alle funderingen lagen boven de versnijdingen van de muren van het huidige pand, wat er op wijst dat ze dus jonger moeten zijn dan 1804. Een opmetingstekening uit 1907 toont tegen de achtergevel een rij kasten (Afb. 14). De fundering evenwijdig aan de achtergevel (spoor 1) is ongetwijfeld de fundering van deze kastenwand. Uit de opmetingstekening is niet op te maken waar de fundering aan de noordzijde van de ruimte (spoor 6) voor heeft gediend. Sporen 3 en 4 zijn rondom de fundering van de tijdens de werkzaamheden gesloopte schouw aangetroffen. Mogelijk is de schouw groter geweest. Op drie plaatsen zijn resten van een vloer (Afb. 9, spoor 5) bewaard gebleven. De gele bakstenen van de vloer waren in strek gelegd en hadden het formaat 16x8/8,5x4 cm.

Ruimte 2

In ruimte 2 zijn geen archeologische sporen aangetroffen. In de funderingen van de achtergevel waren in de versnijding wel de uitsparingen voor de vloerbalken te zien (Afb. 10, 1).

Ruimte 3

In ruimte 3 zijn geen archeologische sporen aangetroffen.

Ruimte 4

Ruimte 4 leverde een aantal funderingen op. Centraal in deze ruimte lag een muurfundering (Afb. 9, spoor 8) haaks op de bestaande muren. De fundering is voor een anderhalfsteens brede muur, waarvan (inclusief versnijdingen) 10 baksteenlagen bewaard waren gebleven. De baksteenfundering rustte op een plaathout van naaldhout van 35x5 cm. Aan de noordzijde van deze fundering waren in de versnijding de uitsparingen voor de vloerbalken te zien (Afb. 11, 1). De hiervoor genoemde opmetingstekening uit 1907 (Afb. 14) toont dat de muur tot de oorspronkelijke indeling van het pand behoorde en dat ruimte 4 (vóór 1907) uit twee ruimtes bestond.

Onder de fundering van de zuidelijke muur van deze ruimte lag een fundering met een iets andere oriëntatie (Afb. 9, spoor 13). De fundering was opgebouwd uit rode en gelige bakstenen van het formaat 18x8,5 cm, de dikte van de bakstenen kon niet worden bepaald. Gezien de afwijkende oriëntatie lijkt deze fundering aan een directe voorganger van het huidige pand te behoren. In ieder geval de zuidelijke muur van ruimte 4 lijkt dus op de versnijding van een voorganger te zijn opgemetseld (zie ook spoor 14 in ruimte 8).

Tegen de noordelijke muur van ruimte 4 is het restant van een ondiepe fundering aangetroffen, waarvan nog twee baksteenlagen resteerden (Afb. 9, spoor 9). De fundering was opgebouwd uit bakstenen met het formaat 17x8x4 cm en houdt mogelijk verband met een schouw die hier heeft gestaan. In het plafond boven deze fundering was een stookkanaal zichtbaar (Afb. 11, 3). De opmetingstekening uit 1907 toont ter hoogte van spoor 9 een smalle muur (Afb. 14).

Onder de versnijdingen van de noordelijke muur van ruimte 4 zijn op twee plaatsen rondhouten balken van naaldhout aangetroffen (kespen) die haaks op de muur zijn georiënteerd (Afb. 9, sporen 10 en 11). Ze werden echter gescheiden van de versnijdingen door een 10 cm dikke laag klei (Afb. 11, 4). Bij later graafwerk in de aangrenzende gang en de doorgang tussen de gang en ruimte 4 bleek onder de klei een plank aanwezig die op de twee kespen rustte (Afb. 9, spoor 22). De plank van naaldhout was 10 cm dik en 30 cm breed en daarmee opvallend smaller dan de onderste versnijding die daarop rustte. In ruimte 4 is een 35 cm breed, overwelfd riool (Afb. 9, spoor 12) aangetroffen dat iets schuin

door de ruimte loopt en zeer waarschijnlijk aansluit op de toiletruimte in het souterrain. Het riool was opgebouwd uit gele bakstenen met het formaat 16x7x4 cm. In het riool lag een buis van PVC. Het riool was 45 cm diep.

Ruimte 5

In ruimte 5 zijn een rechthoekige kelder, vermoedelijk een waterkelder, een muurfundering en delen van een bakstenen vloer aangetroffen (Afb. 9, sporen 23, 24 en 25). De afwijkende oriëntatie van de fundering ten opzichte van de muren van het huidige pand wijst er op dat de fundering aan een voorganger moet worden toegeschreven. Op het niveau waarop de fundering is aangetroffen was deze tweesteens breed (formaat 17x8x4 cm). Aan de zuidzijde wordt de fundering afgesneden door een rechthoekige, gemetselde waterkelder (Afb. 10, 2) van circa 1,50 x 1,10 m (binnenmaat). Dit toont dat de waterkelder later is aangelegd dan de muurfundering. De muren van de kelder zijn steeds breed (twee rijen in strek gemetseld) en zijn opgebouwd uit gele, hard gebakken, bakstenen van het formaat 16x7x3,5 cm. De kelder had een bakstenen vloer en was 97 cm diep. Opmerkelijk is de oriëntatie van de kelder; evenwijdig aan de fundering van de voorgevel van het huidige pand en, afgaande op de kaart van Bol'Es uit 1770, ook van de directe voorganger daarvan. De kelder is het enige spoor met deze oriëntatie. Dat de gehele kelder bewaard was gebleven, blijkt uit de bakstenen vloer waarvan twee gedeelten tegen de buitenzijde van de kelder lagen. De vloer lag op vrijwel hetzelfde niveau als de bovenkant van de kelder en bestond uit rode bakstenen van het formaat 16,5x8x4 cm. Het patroon waarin de vloer was gelegd is niet duidelijk. Als laatste moet worden opgemerkt dat de versnijdingen (Afb. 9, spoor 26) onder de westelijke muur van deze ruimte iets schuin lopen ten opzichte van de bestaande muur. Mogelijk is ook hier sprake van het opmetselen van een muur op een oudere fundering.

Ruimte 6

In ruimte 6 zijn geen archeologische sporen aangetroffen.

Ruimte 7

Ruimte 7 is niet onderzocht. Dit betreft een bestaande kelder die is opgevuld met zand

Ruimte 8

Ruimte 8 leverde een gedeelte van een plavuizen vloer, een overwelfd riool en een tonput op (Afb. 9, sporen 15, 18 en 19). De plavuizen vloer bestond uit gele geglazuurde en rode ongeglaazuurde plavuizen van 22x22 cm en lag op een laag bakstenen (Afb. 12, 2). Door de aanleg van een gresbuis (spoor 16) is de vloer, vermoedelijk in de 19^e eeuw, deels vergraven. De vloer werd aan de westzijde begrensd door een muur (spoor 14) die aan de zijde van de vloer was bepleisterd (Afb. 12, 3). Vermoedelijk betreft dit een muur van een voorganger van het huidige pand; spoor 14 lijkt te breed om een versnijding van de huidige muur (van het pand Lange Haven 67) te zijn. De fundering ligt in het verlengde van de westmuur van ruimtes 2 en 7 en is opgebouwd uit baksteen van het formaat 18/18,5x9 cm, de dikte kon niet worden bepaald

Aan de zuidzijde is de vloer vergraven voor de aanleg van een riool met een vlakke bovenzijde (spoor 18). Het riool was opgebouwd uit bakstenen met het formaat 17x7,5x4,5 cm en was 1,05 m diep.

In het zuidelijk deel van ruimte 8 zijn twee (sub) recente afvoerputten aangetroffen; een vierkant betonnen bak (spoor 20) en een ronde gietijzeren buis (spoor 19). Rond de laatste was een oudere houten tonput aanwezig (spoor 21). Door het ontbreken van archeologische vondsten is een datering van de houten ton niet mogelijk.

Ruimte 9

In ruimte 9 zijn, op het uiteinde van de houten kesp (spoor 11) uit ruimte 4 na, geen archeologische sporen aangetroffen.

Ruimte 10

In ruimte 10 zijn geen archeologische sporen aangetroffen.

3.4.3 Archeologische vondsten

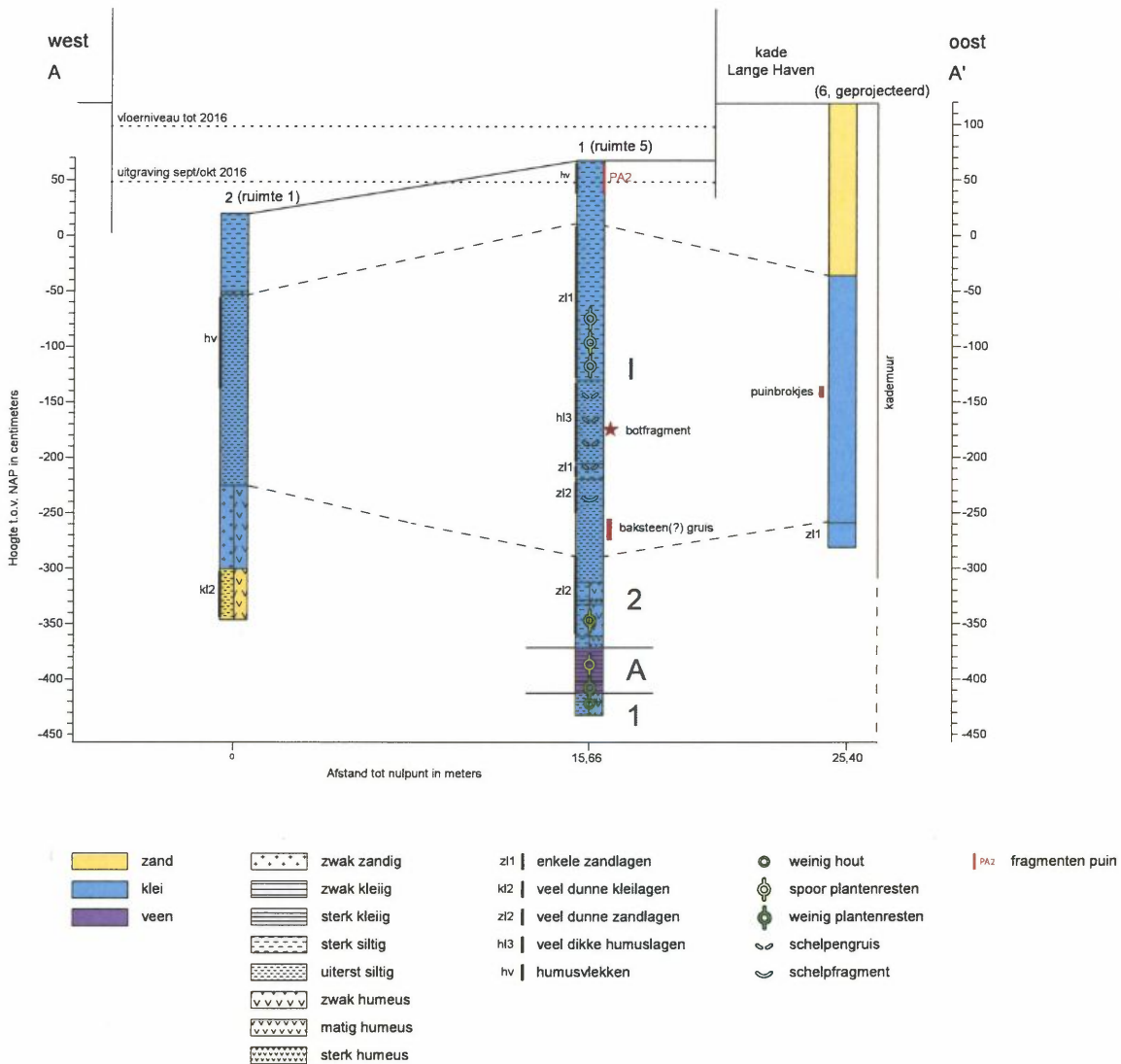
Bij het ontgraven van de verschillende ruimtes in het souterrain zijn alleen in ruimte 5 vondsten aangetroffen (Afb. 13). In de zuidoosthoek van de ruimte is in de uitgegraven grond een bronzen belletje of luidklokje gevonden. De vulling van de waterkelder (spoor 23) leverde drie fragmenten van een leren schoen op, waaronder een zool met een lengte van 15 cm en een fragment van een bezem. Op een van de versnijdingen van de oostelijke muur van het huidige pand was een beschilderde tegel ingemetseld (Afb. 10, 3). De paars beschilderde tegel maakte ooit onderdeel uit van een tegeltableau met een doorlopende voorstelling en toont drie cupido's met een druiventros. Zeer waarschijnlijk betreft het een deel van een Cupidokolom. Aangezien de voorstelling doorloopt tot buiten de tegel is sprake van een zogenaamde 'dubbele pilaar' (zie bijvoorbeeld Pluis 1998, 625). De tegel meet 13,2x13,2 cm en is 7 mm dik, een dikte die vanaf circa 1650 voorkomt. De voorstelling van een Cupidokolom komt echter voor tot in de 19^e eeuw.

3.5 Waardering vindplaats 11-96

Een van de doelstellingen van de Archeologische Begeleiding was om tot een waardstelling van de bovenste (te ontgraven) delen van het antropogeen pakket in het plangebied te komen. Tijdens de civieltechnische werkzaamheden in het souterrain zijn alle archeologische resten na documentatie verwijderd, op de waterkelder na die weer is opgevuld. Vastgesteld kan worden dat van de voorgangers van het huidige pand geen ondergrondse resten meer aanwezig zijn, in ieder geval tot een diepte van circa 0,45 m +NAP. Een uitzondering hierop vormen mogelijk oudere funderingen waarop de muren van het huidige pand zijn gemetseld. In de twee grondboringen die in het souterrain zijn gezet, zijn geen duidelijke aanwijzingen gevonden voor vindplaatsen binnen het pakket van antropogene ophogingen.

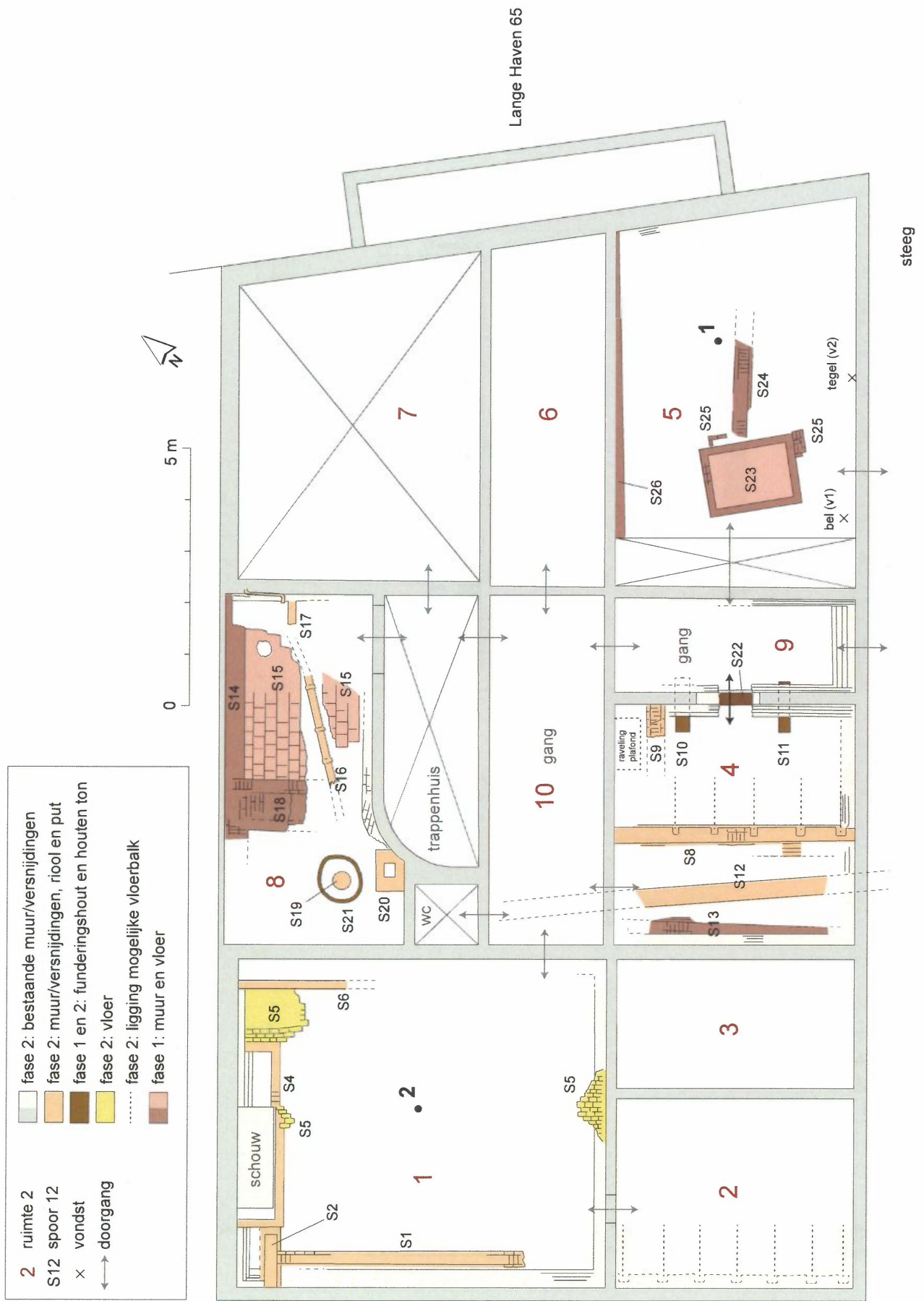
Afb. 7. Huis Nolet tijdens de werkzaamheden. Op de onderste foto het souterrain aan de zuidkant.

- 1 Klastisch pakket 1
- A Organisch pakket A
- 2 Klastisch pakket 2
- I Antropogeen pakket I

Afb. 8. Profiel A-A' met boring 1 en 2. Tevens is van het project 'Lange Haven' door SOB Research een vereenvoudigde weergave van boring 6 weergegeven. Voor de ligging zie afbeelding 2.

Afb. 9. 'Lange Haven 65' met de indeling van het souterrain en de daarin aangetroffen archeologische sporen. Schaal 1:100.

1

2

3

Afb. 10. Ruimte 2 en 5. Voor de ligging zie afbeelding 9.
1. Uitsparingen voor vloerbalken in de zuidelijke muur van ruimte 2.
2. De waterkelder in ruimte 5, gezien vanuit het noorden.
3. Een beschilderde tegel tegen de oostelijke muur van ruimte 5.

1

2

3

4

Afb. 11. Voor de ligging zie afbeelding 9.
 1. Aangetroffen fundering van een muur met uitsparingen voor vloerbalken in ruimte 4.
 2. De met oude tegels betegelde ruimte van de de WC waar de aangetroffen gemetselde goot uit ruimte 4 naar toe leidt.
 3. De raveling in het plafond in de noordwesthoek in ruimte 4 is een aanwijzing voor een stookkanaal.
 4. Een van de twee aangetroffen houten kespen onder de noordelijke muur van ruimte 4.

1

2

3

Afb. 12. De overdekte binnenplaats, ruimte 8. Voor de ligging zie afbeelding 9.
1. Het trappenhuis.
2. De aangetroffen kelder met plavuizen vloer van een voorganger van Huis Nolet.
3. Detail van het pleisterwerk van de keldermuur.

vondstnummer 3

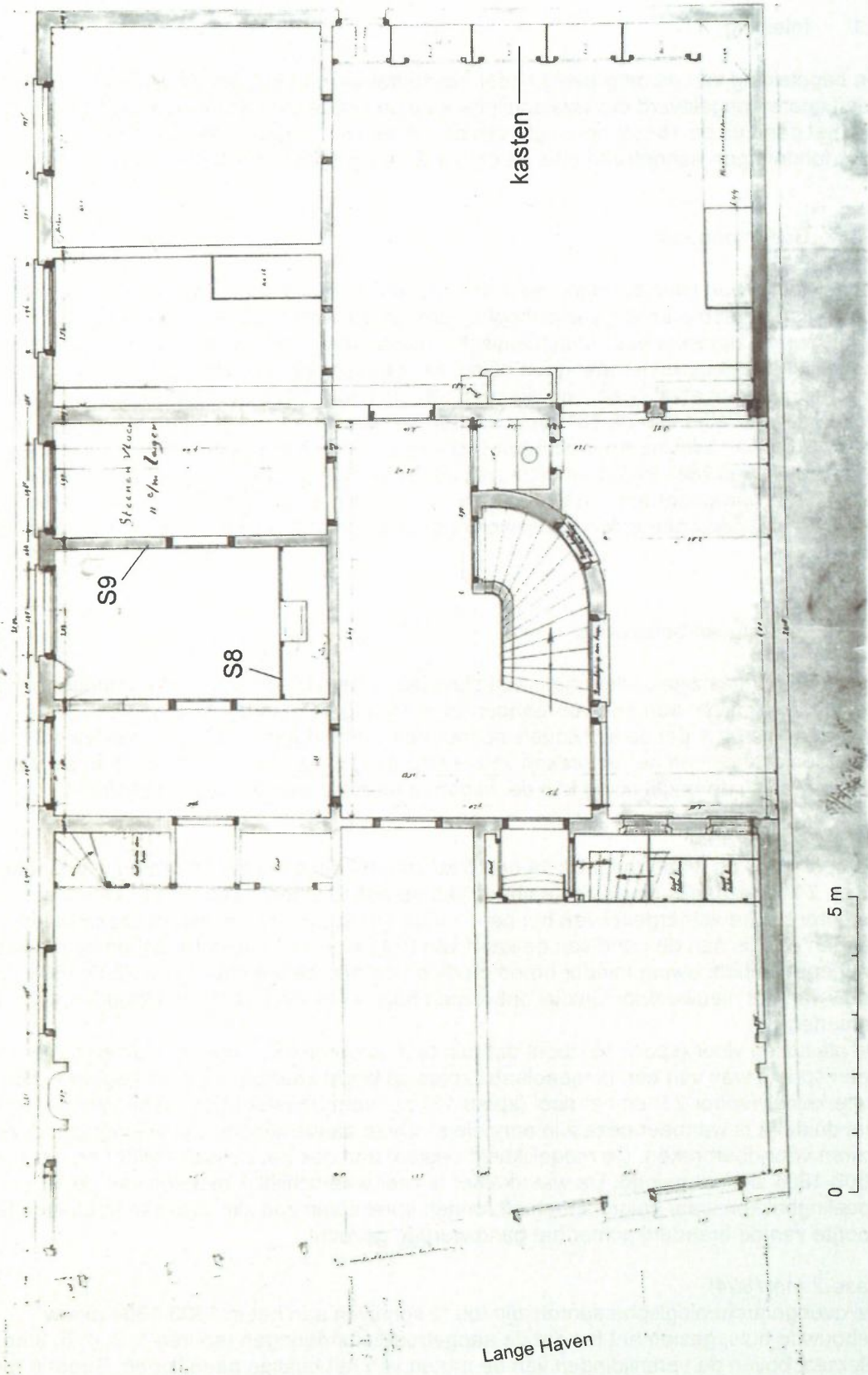
vondstnummer 1

vondstnummer 2

Afb. 13. Enkele vondsten uit ruimte 5; een schoenzool van leer uit de waterkelder (S23), een luidbel (diameter rand 6,9 cm) en een tegel (3,2 x 3,2 x 0,7 cm), mogelijk afkomstig van een groot tegeltableau van een keukenschouw.

Kantongerechtiggebouw te Schiedam
Begane grond.
Schaal 1:100.

Afb. 14. Opmetingstekening van het Kantongerechtiggebouw omstreeks 1907. Het noorden is linksonder. Schaal 1:100.

4 Conclusie

4.1 Inleiding

De begeleiding van de ontgraving onder het souterrain van het pand aan de Lange Haven 65 heeft sporen opgeleverd die waarschijnlijk kunnen worden toegeschreven aan voorgangers van het pand uit de 18^e tot het begin van de 19^e eeuw. Tevens is een aantal muurfunderingen aangetroffen die ná de bouw van het huidige pand in 1803-1804 dateren.

4.2 Bodemopbouw

Uit het profiel van twee boringen die in het souterrain zijn gezet blijkt dat onder de vloer van het souterrain een antropogeen ophogingspakket aanwezig is van circa 2,20 tot 2,70 m dikte. In het pakket zijn weliswaar archeologische indicatoren aangetroffen (een botfragment en mogelijk baksteengruis), maar geen duidelijke aanwijzingen voor bewoning, in de vorm van bewonings- en of afvallagen, voorafgaand aan de bouw van de eerste huizen aan de Lange Haven aan het eind van de 16^e eeuw. Onder het ophogingspakket lagen afzettingen van het Laagpakket van Walcheren (voorheen Duinkerke I en II) met daartussen een veenlaag van de Formatie van Nieuwkoop. In deze natuurlijke afzettingen zijn geen archeologische indicatoren waargenomen. De bodemopbouw is intact; er zijn in het profiel van de boringen geen aanwijzingen gevonden dat bewonings- en of afvallagen verdwenen zijn als gevolg van erosie.

4.3 Resten van bebouwing

In enkele ruimtes zijn funderingen, een plavuizen vloer en een waterkelder aangetroffen die zijn toe te schrijven aan een voorganger (of voorgangers) van het huidige pand. Een probleem hierbij is dat de individuele sporen niet zijn te dateren op basis van bijvoorbeeld baksteenformaten en het ontbreken van ermee geassocieerde vondsten. Op basis van de resultaten van de begeleiding kan de volgende fasering worden gemaakt (Afb. 9).

Fase 1 (vóór 1804)

De sporen 13 en 24 en mogelijk 14 en 15 kunnen tot dezelfde fase behoren. De funderingen 13 en 24 lijken haaks op elkaar te staan, wat op gelijktijdigheid kan wijzen. Of spoor 13 de oorspronkelijke achtergevel van het pand uit de 18^e eeuw was, is niet met zekerheid te zeggen. Wel is aan de hand van de kaart van Bol'Es uit 1770 duidelijk dat de op die kaart aangegeven bebouwing minder breed en diep was dan de bebouwing ná 1803-1804. Bij de bouw van het nieuwe door Giudici ontworpen huis is een doorgang vrijgehouden naar het achterterrein.

De plavuizen vloer (spoor 15) toont dat ruimte 8 oorspronkelijk inpandig lag en dat er nog geen sprake was van een binnenplaats, zoals op latere kaarten staat aangegeven. De waterkelder (spoor 23) en het riool (spoor 18) zijn vermoedelijk latere aanpassingen, maar niet duidelijk is wanneer deze zijn aangelegd. Deze aanpassingen zijn vrij ingrijpend; er zijn muren voor doorbroken. De mogelijkheid bestaat dan ook dat de waterkelder en het riool ná 1803-1804 zijn aangelegd. De waterkelder is zeer waarschijnlijk niet een van de spoelingsbakken waar volgens archiefbronnen sprake van zou zijn. Deze moeten toch ter hoogte van de branderij achter het pand worden gezocht.

Fase 2 (ná 1804)

De overige archeologische sporen zijn toe te schrijven aan het in 1803-1804 nieuw gebouwde huis, gezien het feit dat de aangetroffen funderingen (sporen 1, 2, 4, 6, 8 en 9) allemaal boven de versnijdingen van de muren van het huidige pand liggen. Spoor 8 toont dat het souterrain oorspronkelijk een andere indeling heeft gehad. Spoor 9 in dezelfde ruimte

houdt mogelijk verband met een schouw die hier heeft gestaan. In het plafond boven deze fundering was een stookkanaal zichtbaar (Afb. 11, 3). Deze muren lijken te zijn gesloopt om een grotere ruimte - te weten een wachtruimte voor verdachten in het gebouw van het kantongerecht - te creëren. De fundering evenwijdig aan de achtergevel (spoor 1) is ongetwijfeld de fundering van een kastenwand die staat afgebeeld op een opmetingstekening uit 1907 (Afb. 14). Spoor 4 zou de fundering van een oudere, grotere schouw kunnen zijn geweest. De positie van de fundering spoor 6 is lastiger verklaarbaar. Dat spoor 6 de begrenzing vormt van de bakstenen vloer (spoor 5) in deze ruimte doet wel vermoeden dat de ruimte ooit kleiner is geweest. Of aan deze zijde van de ruimte ook kasten stonden is niet duidelijk.

4.4 Besluit

De archeologische begeleiding van de ontgraving van het souterrain heeft in een aantal ruimtes sporen opgeleverd van een voorganger van het huidige pand. Vermoedelijk dateren deze sporen uit de 18^e eeuw en zijn ze toe te schrijven aan het pand op dit perceel dat op de kaart van Bol'Es uit 1770 staat afgebeeld. Een aantal funderingen lijkt te wijzen op een verandering in de indeling van het souterrain van het pand dat in 1803-1804 is gebouwd. Zeer waarschijnlijk houden deze aanpassingen verband met de nieuwe functie van het pand als onderkomen van het kantongerecht Schiedam aan het begin van de 20^e eeuw. Enkele muren van het huidige pand lijken te zijn opgemetseld op oudere funderingen van een directe voorganger. Ondanks het uitgraven van de verschillende ruimtes bevinden zich dus mogelijk op meer plekken oudere funderingen onder de bestaande muren. Over de dikte van het ophogingspakket onder het pand is door het zetten van twee boringen meer duidelijkheid verkregen. Onder de vloer van het souterrain is een antropogeen ophogingspakket aanwezig van circa 2,20 tot 2,70 m dikte. Of in het pakket oudere bewoningsniveaus aanwezig zijn, kon aan de hand van de boringen niet worden bepaald.

GERAADPLEEGDE BRONNEN

Literatuur

Centraal College van Deskundigen Archeologie, 2014: *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) Landbodems versie 3.3*, Gouda.

Heiden, P.C. van der, 2009: *Huis Nolet kantongerecht Lage Haven 65 Schiedam, historisch onderzoek*, 's-Gravenhage.

Mientjes, A. C., 2013: *Inventariserend Veldonderzoek door middel van grondboringen, verkennende fase, 'Plangebied Lange Haven', Schiedam*, SOB Research rapport 1165.

Osterholt, R.A.B.M., 1987: *Schiedam, Over de haven. Kwaliteiten en mogelijkheden. Onderzoek voor het afstuderen in de richting architectuur en restauratie*, TU Delft, 1980 (herzien 1987).

Pluis, J., 1998: *De Nederlandse tegel, decors en benamingen 1570-1930*, Leiden.

Schmitz, H., 1962: *Schiedam in de tweede helft van de 19^e eeuw*, Schiedam.

Schoonhoven, A.V., 2016: *Programma van Eisen 'Schiedam Lange Haven 65'*, BOOR PvE nummer 2016005.

Trierum, M.C. van, 2000: *SAI Plangebied 'Westmolenkwartier' in de gemeente Schiedam*, Rotterdam (BOORrapport 54).

Kaarten/Atlassen

BOOR, 2008: *Archeologische Waardenkaart Schiedam*, Rotterdam (vastgesteld op 19 februari 2008).

NITG-TNO, 1998: *Geologische Kaart van Nederland 1:50.000, Rotterdam Oost (37 O)*, Haarlem.

Uitgeverij Nieuwland, 2005: *Grote Historische topografische Atlas ± 1905 Zuid-Holland, schaal 1:25.000*, Tilburg.

Wolters-Noordhoff Atlasproducties/Topografische Dienst, 1990: *Grote Provincie Atlas van Zuid-Holland, schaal 1:25.000*, Groningen/Emmen.

Digitale bronnen

BOORIS: Informatie Systeem van het Bureau Oudheidkundig Onderzoek Rotterdam.

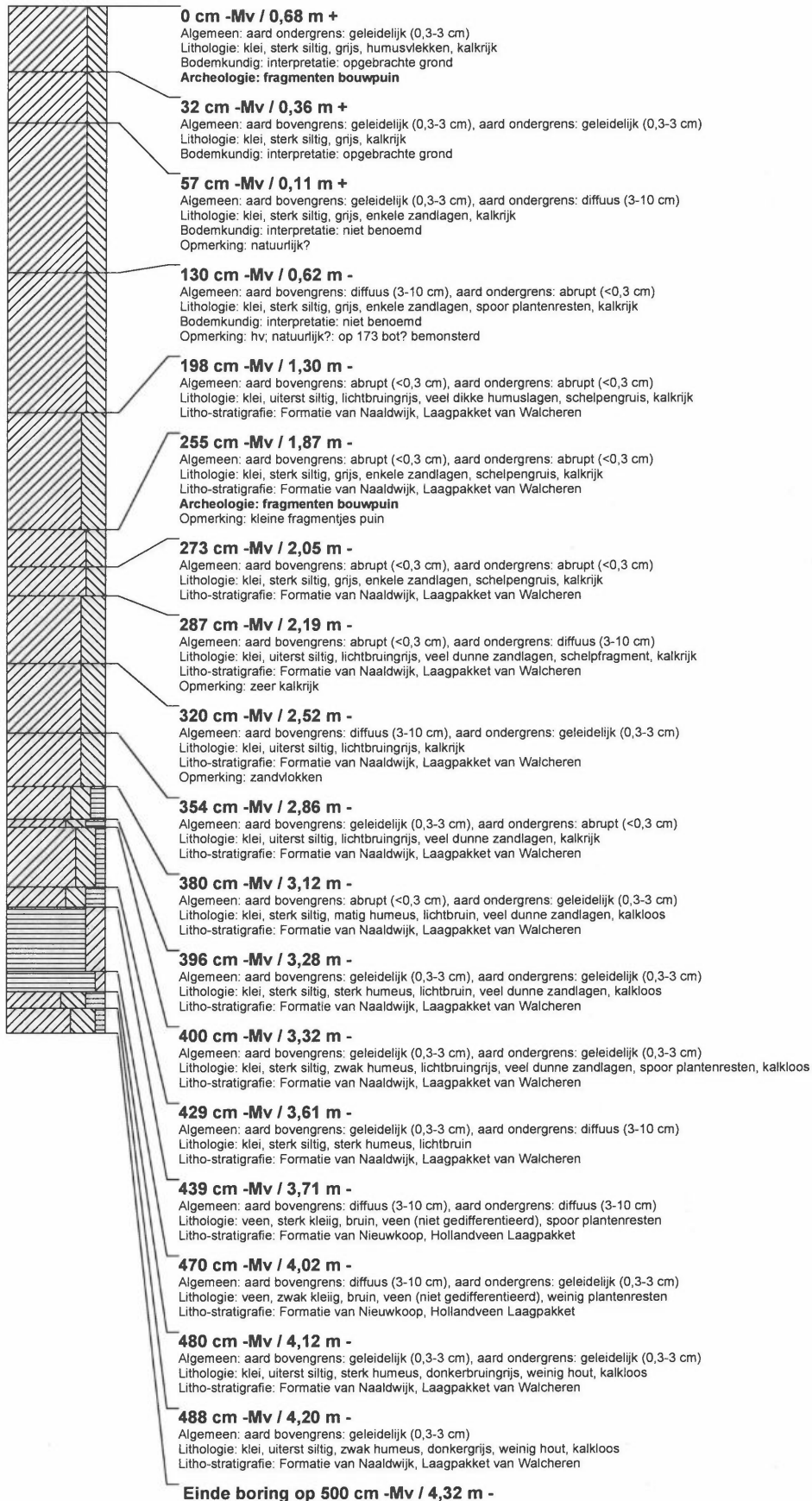
AFKORTINGEN

AMZ	Archeologische Monumentenzorg
Archis	Archeologisch informatiesysteem van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
BOOR	Bureau Oudheidkundig Onderzoek Rotterdam
IVO	Inventariserend Veldonderzoek
IVO-P	Inventariserend Veldonderzoek-proefsleuvenonderzoek
KNA	Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie
mv	maaiveld
NAP	Normaal Amsterdams Peil
PvE	Programma van Eisen
RD	Rijksdriehoek

BIJLAGE 1 BOORBESCHRIJVINGEN

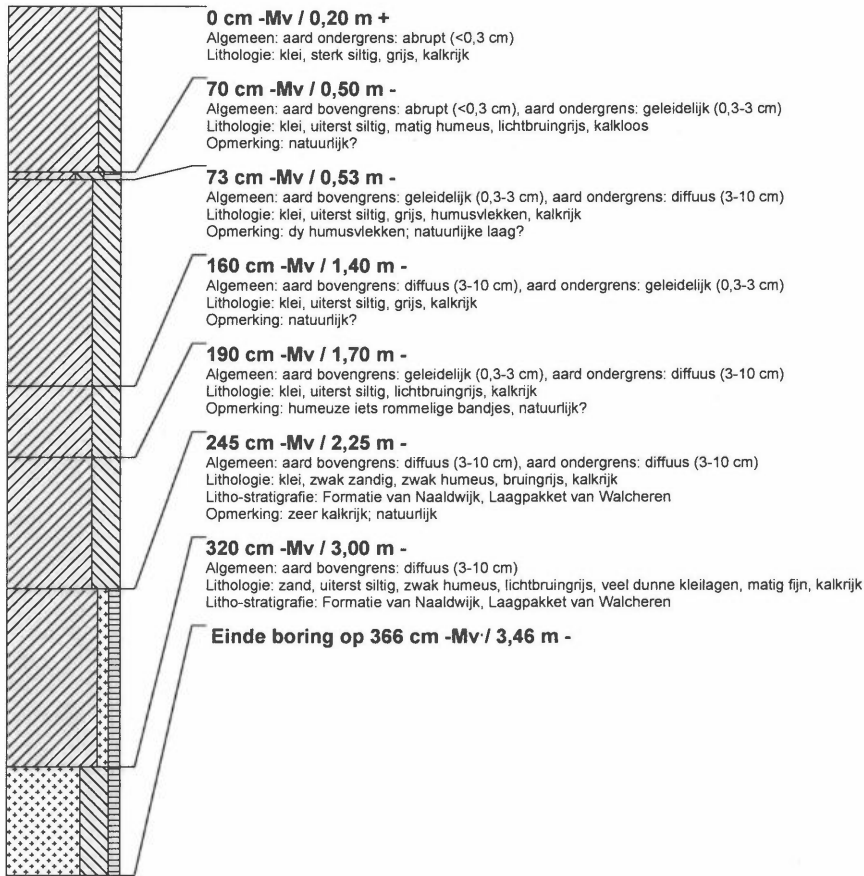
boring: 617-1

beschrijver: GK/PP, datum: 29-9-2016, X: 86.911,90, Y: 436.684,60, precisie locatie: 1 dm, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, hoogte: 0,68, precisie hoogte: 1 dm, methode hoogtebepaling: gemeten, overige methoden, boortype: guts-3 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: overige (cultuur), vondstzichtbaarheid: slecht, provincie: Zuid-Holland, gemeente: Schiedam, plaatsnaam: Lange Haven 65, opdrachtgever: Nolet Vastgoed B.V., uitvoerder: BOOR, opmerking: ruimte in hoek steeg - Lange Haven; 32 cm onder de vloer

boring: 617-2

beschrijver: GK/PP, datum: 10-10-2016, X: 86.898,10, Y: 436.677,20, precisie locatie: 1 dm, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, hoogte: 0,20, precisie hoogte: 1 dm, methode hoogtebepaling: gemeten, overige methoden, boortype: guts-3 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: overige (cultuur), vondstzichtbaarheid: slecht, provincie: Zuid-Holland, gemeente: Schiedam, plaatsnaam: Lange Haven 65, opdrachtgever: Nolet Vastgoed B.V., uitvoerder: BOOR, opmerking: ruimte 1, 3,5 m vanuit zuidwestgevel en 3,5 m vanuit schouw in de noordwestgevel

Bureau Oudheidkundig Onderzoek Rotterdam (BOOR)

Ceintuurbaan 213b
3051 KC Rotterdam